

Kirja-arvio

Erkki Karvonen

Kattava esitys Jytky-ilmioistä

Pernaa, Ville & Railo, Erkki (toim.) (2012). *Jytky. Eduskuntavaalien 2011 mediajulkisuus*. Turku: Kirja-Aurora, Turun yliopisto, 410 s. + liitteet.

► *Jytky* on tutkimusraportti 2011 kevään eduskuntavaalien mediajulkisuudesta. Se perustuu tutkimusprojektiin ”Jytkyn julkinen anatomia”, jossa Turun yliopiston Eduskuntatutkimuksen keskuksen tutkijat analysoivat 14 päivälehdien, iltapäivälehtien, kolmen yleisaikakauslehden sekä kahden tv-kanavan uutisten antia. Lehtiaineistossa oli yli 10 000 juttua ja televisioaineistossa 1600 juttua, eli aineisto oli kattava. Kirja on paksu, mutta fontti on kohtalaisen suurta ja paperi vahvaa. Artikkelit on kirjoitettu sopivan yleistajuisella tyyllillä, joten lukurakka ei ollut niin raskas kuin opuksen jyrkyys antaisi olettaa.

Teos jakaantuu kolmeen osaan: 1) Eduskuntavaalien media-agenda, 2) Vaalikamppailun uudet ja vanhat rytmittäjät ja 3) Perussuomalaisten monimuotoinen julkisuuskuva. Ennen näitä osia kirjassa on Ville Pernaan kirjoittama, suomalaisen yhteiskunnan laajempia muutosprosesseja mukavasti kiteyttävä johdanto. Kirjan nimi juontuu tietysti perussuomalaisten historiallisesta suurvoitosta, jota puolueen puheenjohtaja Timo Soini luonnehti ”isoksi jytkyksi”.

Jytkyllä on taustansa oikeistoon ja vasemmistoon leiriytymisen eli niin sanotun poliittisen kansalaisuuden loppumisessa 1980-luvulla. Tämä kehitys jatkui 1990-luvulla, jolloin kylmä sota päättyi, reaalismia romahti, Neuvostoliitto hajosi, sosialismin ja kapitalismin ideologinen taistelu lopahti, Suomi putosi armottoman syvään lamaan ja liittyi EU:hun. Lamasta nousi kolmas tasavalta, jota luonnehti kilpailukykyisyyteen keskitty-

minen ja poliittinen vaihtoehdottomuus. Poliittikka ei muuttunut, olivatpa valtionhoitajina mitkä tahansa puolueet. Syntyi tilaus vaihtoehdoille näkemykselle politiikasta. Kun ”vanhat puolueet” vielä ryvetyivät vaalirahoituskandaaleissa ja kun yhteinen eurotalous alkoi pahasti yskiä, oli eurokriittisellä, nationalistisella, konservatiivisella, populistisella vaihtoehdolla valitit käsissään.

Erkki Railo ja Matti Välimäen kirjoittamassa kirjan ensimmäisessä osassa selvitetään, mitkä aiheet hallitsivat vaalikeväänä mediaa, vaikuttiko median keskittynyt omistus agendaan ja mitkä tahot saivat läpi aiheitaan julkisuuteen. Heidän mukaansa median agendalla näkyvimpiä asioita olivat: 1) EU:n talouskriisi, 2) valtiontalouden tasapainottaminen, 3) alueelliset vaalikysymykset, 4) perussuomalaiset -ilmiö, 5) maahanmuutto, 6) puolueiden kannatusmittaukset, 7) energiapolitiikka, 8) vaalirahoituskandaalit, 9) vaalikampanjat ja 10) turvallisuuspolitiikka. Tämän listan aiheista suurin osa toimi perussuomalaisten hyväksi. Keskittynyt media takasi, että kaikkialla maassa olivat esillä samat asiat.

Agenda määrää vasta sen, mistä ihmiset puhuvat, mutta ei vielä sitä miten he näitä asioita määrittävät. Työn laajassa ja tärkeässä kolmannessa luvussa ”Kamppailu julkisuuden hallinnasta” Railo ja Välimäki lähestyvät aihetta määrittelyvallan näkökulmasta, mikä yleensä liitetään diskurssien ja tulkinta-kehysten tutkimukseen. Kirjoittajat viittaavat Manuel Castellsiin, joka pitää yhteiskunnallisen vallan tärkeimpänä muotona kykyä arvi-

oida ja arvottaa ihmisyhteisön yhteistä todellisuutta; vallan muut muodot kumpuavat määrittelyvallan perustalta (s. 103). Kamppailu vallasta on siis kamppailua siitä, kenellä on oikeus määrittää todellisuutta. Vallan määrä puolestaan riippuu siitä, missä määrin ihmiset sekä instituutiot hyväksyvät nämä määrittelyt. Yksi tämän kamppailun areena on mediajulkisuus, jossa eri tahot ottelevat asioiden merkityksellistämisen tavoista.

Kirjoittajien mukaan eri puolueilla oli keväällä 2011 erilaista määrittelyvaltaa. Näkyvyyttä ja määrittelyvaltaa saivat eniten suuret puolueet, joihin gallup-suosion myötä luettiin myös perussuomalaiset. Perussuomalaisten määrittelyvalta mediassa oli suurinta EU:n talouskriisiä koskevissa uutisissa, koska puheenjohtaja Soini näytti ennustelleen oikein kehitystä. Ääneen pääsi haastaja Soini ja hänen vastaparinaan silloinen valtiovarainministeri Jyrki Katainen (Kok.). Keskustalainen pääministeri Mari Kiviniemi jäi tilanteessa liki syrjään julkisuudesta. SDP:n uutta eurokriittisempää puheenpartta ei pidetty uskottavana.

Perussuomalaiset saivat paljon puheenvuoroja myös maahanmuuttoasiassa. Vaalirahakohussa poliitikot eivät päässeet juuri ääneen, turvallisuuspolitiikkaa hallitsivat viralliset instituutiot ja talouden tasapainotuksesta puhuivat kokoomus, demarit ja keskusta. Mediakohtaisista eroista mainittakoon, että iltapäivälehdet määrittelivät asioita tunteikkaammin ja värikkäämmiin. Ja Timo Soini loisti niissä näkyvimpänä poliitikkona.

Kirjan toisen osan aloittaa Ville Pitkäsen kirjoittama luku ”Television vaaliohjelmat kampanjajulkisuudessa”, jossa peilataan myös sanomalehtien arvioita poliitikkojen onnistumisesta vaaliväittelyissä ja tenteissä. Pitkäsen mukaan merkittävää oli, että gallupsuosiossa suurten tasoon noussut PS otettiin televisiossa pääministerikelpoisten joukkoon. Television kautta näytetyt vaalikeskustelut ovat keskeinen osa politiikan draamaa, ja vakiintuneen tavan mukaisesti näytelmän pääosiin on otettu kolme suurinta puoluetta. Mukaan pääsy lisäsi puolueen uskottavuutta, samoin kuin tietysti itse mittauksen tulokin. Lehtien arvioissa Soinin tuloa väittelyi-

hin pidettiin hyvänä, koska niissä olisi tosiaan osattava asiat eikä sutkauttelu enää riittäisi. Arvioissa näkemykset Soinin onnistumisesta vaihtelivat, mutta kokonaisuudessaan tekijä laskee hänen jääneen ”plussan puolelle”.

Mari Kiviniemen tähti laski vaalikevään aikana, sillä häntä pidettiin värittömänä ja toisaalta syytettiin väistelystä euroasioissa. Jyrki Katainen profiloitui vastuunkantajana, luonteena ja pirteänä esiintyjänä sekä hyvänä popularisoijana. Jutta Urpilaisen taas katsottiin merkittävästi ”parantaneen juoksuaan” vaalikevään edistyessä. Näihin arvioihin voi yhtyä.

Perussuomalaisten nousukiidon vuoksi gallup-uutisointi oli erityisen merkittävä osa mediajulkisuutta. Tätä uutisointia tutkaili Erka Railo osuudessaan. Perushuomiona oli se, että perussuomalaisten suosio mittauksissa teki puolueesta vakavasti otettavan ilmiön mediassa. Railo panee merkille, että jos poliitikon suosio oli nousussa, media kirjoitti hänestä suopeita juttuja. Alamäessä laskejaa taas arvioitiin kriittisesti. Niinpä Soinista ”kansan äänenä” ja hänen kannattajistaan kehitettiin myötäeläviä juttuja. Mediassa myös neuvoteltiin millaisin ehdoin ja rajoituksin puolue voi päästä valtaan. Railo kirjoittaa vielä toisessa luvussa erikseen talouskriisin julkisuudesta ja Matti Välimäki maahanmuutosta politiikan arkana aiheena.

Teoksen kolmannessa osassa aiheena on perussuomalaisten monimuotoinen julkisuuskuva. Niko Hatakka kirjoittaa perussuomalaisten representaatioista pääkirjoitusten ja kolumnien julkisuudessa. Tämä lehtigenre on luonteeltaan analyttistä, joten puolueen suosion syiden pohdiskelu kuului asiaan. Suosion syynä kirjoituksissa pidettiin kansalaisten tyytymättömyyttä, ja puolue nähtiin vain tuon protestin purkausväyläksi. Tyytymättömyyden takana olivat vaalirahakriisit, poliitikkojen vieraantuminen kansasta, SDP:n johtajuusongelmat, eriarvoistuminen, turvattomuus, työttömyys, rakenneuudistus. Toisaalta suosion selityksiksi mainittiin populistinen viestintä yhdistettynä kansalaisten tietämättömyyteen, puheenjohtajan mediataidot, tunteisiin vetoaminen, oppositioasema, EU-poli-

tiikka, maahanmuuttovastaisuus ja ”voittajan vankkurit” -ilmiö.

Pääkirjoituksissa ja kolumneissa perussuomalaiset esitettiin usein kriittisesti. Puolueen politiikkaa pidettiin epärealistisena ja populistisena, puolue edusti ”junttiutta”, sisäänpäin kääntyneisyyttä ja palaamista metsäläisyyteen. Puolueen ennakkoluulot vähemmistöjä kohtaan katsottiin paluiksi 1950-luvulle ja rasismilla flirttailu tuomittiin. Kuitenkin vain harvoin puolue katsottiin äärioikeistolaiseksi. Puolueen nousun hyvinä puolina nähtiin politiikan elpyminen ja äänestäjien herättely. Nähtiinpä puolue osoituksena Suomen länsimaalaisuudesta, koska myös muilla Euroopan mailla on populistipuolueensa. Pääkirjoitusten valossa perussuomalaiset eivät olleet mediasuosikkeja vaan kritiikin kohteita. Nämä kirjoitukset edustavat usein eliitin näkökulmaa, joten ei ihme, jos eliittikriittistä puoluetta ei niissä juhlittu.

Mari K. Niemi kirjoittaa osuvasti Timo Soinista perussuomalaisen identiteetin isäntänä. Aineistona hänellä ovat Soinin ”plokki” sekä puolueen lehden puheenjohtaja-palstat. Niemi seuraa analyysissään ajatusta, jonka mukaan populistiset puolueet syntyvät ja rakentuvat usein voimakkaan, julkisuudessa näkyvän johtohahmon ympärille. Näillä puolueilla ei ole ainakaan aluksi vahvaa organisaatiota, joten populistijohtajat hakevat kannattajiinsa suoraan intensiivistä suhdetta. Identiteettipolitiikan keskeinen kysymys kuuluu: keitä ja millaisia ”me” olemme suhteessa ”muihin”?

Mobilisaatiopuheessaan populistipuolueet ammentavat tyytymättömyydestä. Olennaista on synnyttää kansalaisille kuva, että heidän perinnäinen elämäntapansa on nyt uhattuna. Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että populismin ytimessä on ajatus kansan ja eliitin välisestä jännitteestä. Yhteiskunta on jyrkästi kahtiajakautunut yhtäältä aitoon kansaan ja toisaalta korruptoituneeseen eliittiin. Itsensä populistijohtaja toki asemoi kansaan kuuluvaksi ja eliitin ulkopuolelle. Tavoitteena on saada tavallinen kansa liikkeelle, jotta herrat saataisiin kuriin.

Soinin kirjoituksissa perussuomalaisuutta (”me”) luonnehtivat rehellisyys, ahkeruus,

ryvettymättömyys ja vilpittömyys, siinä missä kilpailijoita (”muut”) leimasi kansasta vieraantumisen, ylimielisyys ja vallantäyteys. Valta on turmellut vanhat vallanpitäjät. Siksikö PS ei lähtenyt hallitukseen itseään turmelemaan? Kampanjan alkuvaiheessa Soini osoitti pariin kertaan päävastustajaksi ”vihreän elitismien”, jonka edustajat olivat riittävän erilaisia hyvä vastustaja anti-vihreälle puolueelle. Myöhemmin gallupeissa suureksi tultuaan Soini ei enää tuhlannut ruutia moiseen pikkupuolueeseen.

Soini kirjoitti usein ”nykymenon” mädäntyneisyydestä. Ilmauksella voi viitata kätevästi vähän kaikkeen. Miksi suomalaisten kovalla työllä ansaitsemia varoja lapioidaan laiskojen kreikkalaisten pohjattomaan Moolokin kitaan? Miksi maahanmuuttajia laivataan Suomeen vaikka omasta kansastakin niin moni on työtä vailla? Miksi nuoret puoluejohtajat keskittyvät ”homorummutukseen”, vaikka kansan syvät rivit haluavat jatkossakin elää perinteisten tottumustensa mukaan? ”Nykymenon” kritiikki herättää kysymyksen: olivatko asiat siis ”ennen vanhaan” paremmin?

Niko Hatakka tutkii omassa luvussaan perussuomalaisten harjoittamaa mediauutisten uudelleentulkintaa sosiaalisessa mediassa. Tämä ilmiö on hyvin mielenkiintoinen ja nykyiselle mediamaisemalle ominainen. Kyse on siitä, että puolueen kansanedustajaehdokkaat poimivat jatkuvasti valtamediasta uutisia esimerkiksi Facebook-sivuilleen ja kehystivät (*framing*) ne uudelleen omia tavoitteitaan palveleviksi. Suosituimpia esille noston aiheita olivat perussuomalaiset-ilmiö, EU:n talouskriisi, maahanmuutto sekä perussuomalaisiin kohdistettu kritiikki. Myös eliitin väärinkäytöksiä, vaalirahoitusta ja kielipolitiikkaa pidettiin esillä.

Perussuomalaisten gallupsuosion huiman nousun uutisia sopi poimia sivustoille, eikä niitä tarvinnut edes kritisoida. Samoin ehdokkaat saattoivat sellaisenaan tai vähän höystäen hyödyntää uutisia EU:n talouskriisistä ja eliitin väärinkäytöksistä. Perussuomalaisiin kohdistetut kritiikit luettiin tarkkaan ja osoitettiin sitten sivustoilla tyyppillisen elitistiseksi kansan halveksunnaksi. Näin kannattajien usko asiaan vahvistui: he saivat oikeat ”silmälasit” (tulkintakehykset), joilla lukea mediaa.

Tähän sopisi hyvin jo Paul Lazarsfeldin vuonna 1944 lanseeraama idea viestinnän kaksivaiheisuudesta (two-step flow of communication). Joukkoviestinnän vaikutuksessa on olennaista, että ensin mielipidejohtajat seulovat, tulkitsevat ja esilukevat uutisia ja sitten toisessa vaiheessa vakuuttavat omat seuraajansa näkemyksillään.

Hatakka kysyy, pitäisikö toimittajien harastaa kriittistä itsetutkiskelua, kun heidän tuottamansa negatiiviset ja moralisoivat poliitiikan uutiset voi näköjään niin helposti kääntää populistisen argumentaation tueksi. Voisi myös kysyä, saako populistinen eliittikriittinen puolue mukavasti vetoapua populistisesta (ihmisläheisestä) ja eliittikriittisestä (vallan vahtikoira) journalismista? Satoiko esimerkiksi pitkään mediassa märehditty vaalirahoitus-skandaali suoraan perussuomalaisten laariin?

Hatakka nimittää sosiaalisen median uudelleenkehystämistä ”rinnakkaisjournalismiksi”, mikä on ongelmallista. Suurin osa Facebookin sisällöistä pitäisi tuon mukaan katsoa rinnakkaisjournalismiksi. Olisiko vaikka ”rinnakkaisjulkisuus” tai filologian ja kirjallisuustieteen termi ”kommentari” parempi ilmaus, siitä sopii keskustella.

Loppuluvussa tekijät vetävät kaiken yhteen. Esiin nostetaan vielä perussuomalaisten kannatuksen nousua selittävät kolme merkittävää tekijää. Ensinnäkin puolueessa on kansallismielinen ja maahanmuuttoon torjuvasti suuntautuva siipi, joka saa elinvoimaa erityisesti pääkaupunkiseudun maahanmuutosta. Tällaisille puolueille on ollut tilausta myös muualla Euroopassa.

Toiseksi puolueen 39 kansanedustajasta 30 on peräisin muualta kuin ruuhka-Suomesta: maaseudulta ja pienemmistä taajamista. Puolueella on siis vahva agraariskonservatiivinen perusta, ja se luultavasti pystyi vetoamaan niihin äänestäjiin, joiden mielestä keskustapuolue oli edennyt liiaksi urbaanin liberaalisuuden ja Eurooppa-orientaation suuntaan. Suuret puolueet ovat niin globalisaatiomyönteisiä, että koti, uskonto ja isänmaa ovat jääneet muiden käytettäviksi.

Kolmanneksi puolueella on kyky vedota vasemmistopuolueisiin pettyneisiin ihmisiin

vanhoilla teollisuuspaikkakunnilla, joilla on lakkautettu tehtaita. Tämä on syönyt sosialidemokraattien kannatusta. Nouseeko perussuomalaisten kannatus nyt Turun, Porin ja Rauman seudulla, joilla telakkateollisuus on ongelmissa? Puolueella on siis joka tapauksessa monipuolinen kannatuspohja, josta ponnistaa tulevaisuudessakin.

Kaiken kaikkiaan *Jytky*-kirjassa on käsitelty ja selitetty hyvinkin kattavasti vuoden 2011 eduskuntavaalien merkittävintä ilmiötä. Kirja on samalla Eduskuntatutkimuksen keskuksen kymmenvuotisjuhlakirja. Kyllä huomaa, että kymmenessä vuodessa keskuksen tutkijatiimi on Ville Pernaan johdolla saavuttanut oivan ammattitaidon ja suorastaan rutiinin tehdä varsin nopealla aikataululla päteviä tutkimuksia ajankohtaisista ilmiöistä.